

ANLATIMI DENETLEYEN METİN

The Text Controlling the Narration

Le texte qui contrôle la narration

G. Ezgi KORKMAZ*

ÖZET

Bu makalede 12 Mayıs 2002 tarihinde Bilkent Üniversitesi'nde yapılan derleme çalışmasında elde edilen metinler ve anlatıcıyla yapılan görüşme, yeniden yaratım sürecinde gösterimi etkileyen öğeler bakımından ele alınmaktadır. Derleme çalışmasına ilişkin veriler ve elde edilen metinler, anlatıcı ve derleyicinin toplumsal konumları ile öğrenim durumlarının anlatıya etkileri bakımından değerlendirilmiştir. Sözlü kültür malzemesinin günümüzde geçirdiği dönüşümler, özellikle de yazılı kültürün sözlü kültür ürünleri üzerindeki etkisi de yazıda incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler

Sözlü kültür, yazılı kültür, hikâye anlatıcısı, bellek

ABSTRACT

In this paper the interview made with the narrator on May 12, 2002 at Bilkent University and the texts collected during this interview are interpreted in terms of the factors affecting the performance during the recreation process. The data related to the interview and the texts collected are examined for the influence of the narrator's and the collector's social status and education levels on the performance. The transformation of the products of oral culture today, especially the effect of written culture on oral culture are also analyzed.

Key words

Oral culture, written culture, storyteller, memory

İlhan Bağgöz Mark Azadovski'nin *Sibirya'dan Bir Masal Anası* adlı kitabına yazdığı önsözde halk edebiyatı türlerinin değişik yer ve zamanlarda yeniden yaratılmalarından söz ederek şöyle der:

Sözlü gelenekte hiçbir halk edebiyatı türünün, değişmez, donup kalmış, kuşaktan kuşağa böylece aktarılan bir metni veya biçimi yoktur. Bu türlerin değişik yerlerde değişik zamanlarda yeniden yaratılan metinleri vardır. Bu yeniden yaratılan gösterimde anlatıcının ustalığı, yaşı, işi, bulunduğu toplum katı, din inançları, değer yargıları önemli değişiklikler yapar. Bu gösterimde dinleyicilerin konumu, kültürü, beklentileri, dünya görüşleri, önemli değişimler yapar. (Azadovski 1992: 1)

12 Mayıs 2002 tarihinde Bilkent Üniversitesinde Murat Kınacı'dan derle-

nen "Dadaloğlu ve Hasibe Hatun, "Kaymakam Kızı" adlı hikâyeler ve "Paşa Köprüsü" efsanesi Bağgöz'ün sözünü ettiği yeniden yaratım sürecinin bir örneği sayılabilir. Bu çalışmada yeniden yaratım sürecinde gösterimi etkileyen unsurlar yani bağlama ait bilgiler üzerinde durulacaktır.

1-Anlatıcı ve derleyicinin sosyal konumlarının anlatıya etkisi:

Anlatıcı aktardığı hikâyeleri doğduğu ve çocukluğunun bir bölümünü geçirdiği Malatya'nın Erkenek kasabasındaki sosyal ortamında çeşitli kişilerden duymuştur. Bu ortamdan eğitimi nedeniyle lise döneminde ayrılmış, daha sonra da üniversite ve yüksek lisans öğrenimi nedeniyle de geri dönmemiştir. Ailesinin halen Erkenek'te yaşaması nedeniyle bu sosyal ortamdan tam olarak koptuğu

* Bilkent Üniversitesi Türk Edebiyatı Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi

söylenemez. Biri akademik çalışmaları nedeniyle Ankara’da, diğeri de ailesi dolayısıyla köyde olmak üzere birbirinden çok farklı iki sosyal çevresi vardır. Bu iki sosyal çevre kaçınılmaz olarak birbirini etkilemektedir. Nitekim bu etkiler yapılan derleme çalışmasında ve çalışma sonunda elde edilen metinlerde de görülür.

Tatil dönemlerinde tarla, bahçe işlerinde çalışmak gibi köy hayatının gündelik işlerini de kapsayan köydeki sosyal yaşantısı dolayısıyla anlatıcı köy hayatına özgü çeşitli sözlü kültür ürünlerinin yaşamakta olduğu bir ortamın içinde yer almıştır. Derlemeden önce yapılan ön görüşmede yöreye ait türkü, mani, fıkra gibi çeşitli türlerde oldukça geniş bir bilgi dağarcığı olduğu ortaya çıkmıştır. Anlatı dağarcığının zenginliği dışında köydeki sosyal konumunun anlatıya en önemli etkisinin dil düzeyinde gerçekleşmesi beklenebilir. Dil düzeyindeki etki yörede kullanılan ağzın, çeşitli kelime ve deyimlerin derleme sırasında anlatıya aktarılmasıdır. Ancak anlatıcı derleme sırasında hikâyeleri duyduğu şekliyle yani yöreye özgü ağız ve sözcük kullanımlarıyla değil, o çevrenin dışında gündelik hayatında kullandığı dille aktarmıştır. Bu durum birkaç istisna sözcük dışında bütün derleme metinleri için geçerlidir. Yöre ağzının kullanıldığı bölümler anlatıcının hikâyeyi nasıl duyduğunu anlattığı ve hikâyeyi dinlediği kişiyle karşılıklı konuşmalarıdır. Örneğin “Kaymakam Kızı” hikâyesini nasıl duyduğunu aktardığı bölümdeki karşılıklı konuşmada, konuştuğu insanın ağzına uyum gösterdiği söylenebilir:

Sonunda: “Dayı bu söylediğin neydi?” dedim. Dedi “Yegen bu sarı gelin bacağıdır”. Dedim “Dayı bir daha söyleyecen mi?”. “Başka bir tane söyleyem yegen” dedi. “Yok dayı onu söyle illa” dedim. “Yok yok, aynı hikâyeden başka bir

şey söyleyecem” dedi. “Dayı bir de bunun hikâyesi mi var, anlat hele” dedim.

Anlatıcının hikâyeyi aktarış biçimi geleneksel hikâye anlatıcılarınıninkine fazla benzememekle beraber anlatıda bir kaç kez karşımıza çıkan bir söz kalıbı geleneksel anlatıcılığın izini taşımaktadır. Anlatıcı hikâyelerin manzum bölümlerine başlayacağı sırada kullandığı “alıyor bakalım ne söylüyor” kalıbının çok az da olsa geleneksel hikâye anlatıcılığını hatırlattığı söylenebilir.

Anlatıcının köy yaşantısıyla olan ilişkisinin anlatıya dil düzleminde çok fazla etkisi olduğu söylenemez. Aksine derleme metinlerinde dil yöresel sözcük, deyim ve ağız kullanımlarından neredeyse arınmıştır. Anlatıcı derleme sırasında derleyicinin bilmeyeceğini düşündüğü sözcük ve konuları açıklama gereği duymuş, çoğu kez bu tür sözcükleri eş anlamlılarıyla birlikte kullanmıştır (‘azap’ sözcüğünü ‘köle’ sözcüğüyle birlikte kullanması gibi). Aynı şekilde hikâyelerle ilgili olarak bazı açıklamalar yaptığı bölümlerde, açıklamasını destekleyebilmek amacıyla derleyicinin bildiğini tahmin ettiği başka alanlardan örnekler vermiştir. Örneğin Dadaloğlu hikâyelerinde Derviş Paşa’nın kimi zaman bir “iyi-kötü” imgesiyle karşımıza çıktığını anlatırken, derleyicinin Derviş Paşa imgesine aşına olmayabileceği düşüncesiyle *İnce Memed*’deki jandarma çavuşu örneğiyle bu imgeyi desteklemiştir. Bu bakımdan anlatının şekillenmesinde anlatıcının konumuyla birlikte derleyicinin konumunun da etkili olduğu söylenebilir. Derleyiciyle anlatıcının konuları ele alındığında ortaya şöyle bir tablo çıkmaktadır: Anlatıcının doğup yetiştiği çevre Malatya yöresidir. Derleyicinin doğup yetiştiği çevre ise Aydın, Antalya yöreleridir. Anlatıcı yaşantısının bir bölümünü köyde geçirmiştir, buna karşın derleyici tümüyle kent kültürü içinde

yaşamıştır. Anlatıcı ve derleyici aşağı yukarı aynı eğitimi almıştır. Anlatıcı derleyicinin sosyal konumu ve öğrenim durumu hakkında bilgi sahibidir. Bu özellikler göz önünde bulundurulduğunda anlatıcının derlemecinin kendisinden farklı bir bölgeden ve kent yaşamından gelen biri olarak yöresel ağız kullanımlarını ve köy hayatına dair bazı olguları anlamayacağı kaygısıyla gündelik dil kullanmaya özen gösterdiği, yer yer açıklamalar yaptığı söylenebilir. Aynı şekilde açıklamalarını derleyicinin bildiğini varsaydığı (*İnce Memed* gibi) örneklerle desteklemesi de derleyicinin bilgi ve kültür seviyesini aşağı yukarı tahmin etmesinden kaynaklanmaktadır.

Anlatıcının kaynakları yazılı kültürden tamamen uzak olmasına karşın anlatımda kullandığı dil sözlü anlatıdan çok yazılı anlatıya benzemektedir. Anlatıcının öğrenim durumunun ve yaşantısının çoğunun geçtiği sosyal çevrenin anlatıya etkileri aktarılan malzemenin geçirdiği değişimleri değerlendirmek açısından önemlidir. Anlatıcı lisans öğrenimini İngiliz Dili ve Edebiyatı alanında yapmıştır ve tarih alanında yüksek lisans öğrenimini sürdürmektedir. Tarih ve edebiyat alanlarındaki bilgi birikiminin anlatıyı doğrudan etkilediği söylenebilir. Anlatıcının öğrenim durumunun anlatıya etkisi bir kısmı derleme metinlerinde parantez içlerinde verilen, sık sık anlatıyı keserek verdiği bilgilerde görülebilir. Örneğin “Dadaloğlu ve Hasibe Hatun” hikâyesini anlatmaya başlamadan önce anlatıcı “Dadaloğlu’nun dört kol hikâyesi vardır. Hikâyelerin kolları yani buna bir çeşit versiyonları diyebiliriz. Mesela Köroğlu hikâyeleri 24 koldur” şeklinde bu konudaki bilgisini gösteren birtakım açıklamalarda bulunmuştur. Bu örneklerde anlatıcının hem edebiyat hem de tarih konusunda bilgili olduğu ve bu bilgi birikimini anlatıyla

birlikte aktardığı açıkça görülmektedir. Anlatıcının Dadaloğlu hikâye geleneği, Alevi kültürü ve Yaşar Kemal romanları konularında oldukça bilgili olduğu yine hikâyesine başlamadan yaptığı şu konuşmadan anlaşılabilir:

Osmanlılar iskân emri verdiğinde Avşarlar karşı çıkıyor, isyan ediyorlar. İsyân edince üzerlerine ordu gönderiliyor Derviş Paşa komutasında. Derviş Paşa dediğin zaman şimdi hala o bölgelerde, Toroslarda, hatta Malatya, Malatya’nın güney taraflarından Maraş’a kadar bilinir. Hani Alevilikte Yezid nasıl kötülüğün simgesiyse, Derviş Paşa da aynen öyle bilinen biri. Ama Dadaloğlu’nun bazı hikâyelerinde Derviş Paşa iyi-kötüdür. *İnce Memed* hikâyelerindeki o jandarma çavuşları gibi mesela. Hani *İnce Memed*’i görür, [*İnce Memed*’in] kahrısı vardır, doğum yapar, jandarma bırakır onları. Onun gibi böyle iyi bir kötüdür Derviş Paşa bazı hikâyelerinde. Dadaloğlu hikâyelerinde Derviş Paşa genelde hep esas kahramandı, ama bu hikâyede Derviş Paşa yok. Bu Türkmen boylarının kendi içinde geçiyor.

Aynı şekilde “Kaymakam Kızı” hikâyesini anlatmaya başlamadan önce de anlatıcı bazı ön bilgiler verir. Hikâyenin aslı “barak havası” biçiminde söylendiğinden önce bu konudan söz eder anlatıcı:

Antep, Elazığ, Urfa, Malatya yöresinde aşık kültürü çok egemen değildir daha çok türkü ve halk müziği geleneği vardır, şehirli geleneği yani. Hikâyeler yerine barak havaları söylenir daha çok. Kahramanın başına bir işler gelir, bir türkü söyler, kız başka bir türkü söyler, hikâyeleri böyle türkülerle anlatılır.

Walter Benjamin’e göre: “Çömlekçinin parmak izleri çanağa nasıl yapışp kalırsa, anlatıcı da hikâyesinde öyle iz bırakır. Anlatıcılar hikâyelerini doğrudan doğruya kendi başlarından geçmiş

gibi aktarmıyorlarsa, hikâyelerini hangi koşullarda öğrendiklerini anlatan bir sunuşla söze başlarlar genellikle” (Benjamin 1995: 84). Anlatıcının kendi deneyimlerine ait malzemeyi derlemeye aktarırken anlatıyı yukarıda sözü edilen bir çok unsurun etkisiyle şekillendirmiş yani “parmak izi bırakmıştır”. Anlatıların başındaki sunuş niteliğindeki bölümler ve anlatıya müdahaleleri bu şekillenme sürecinin bir parçasıdır.

2- Anlatımı denetleyen metin:

“Yazıyı içselleştirmiş insanlar yazı yazmakla kalmaz, konuşma biçimleri de okuyazar konuşması olur “ der Walter J. Ong (Ong 1999:74). Yapılan derleme çalışmasının sonuçları da bu bu görüşü destekler niteliktedir. Çalışmanın ilk bölümünde derleme çalışması sonucunda elde edilen metinlerden hareketle ve anlatıcı ile derleyicinin de konuları değerlendirilmiştir. Metinler ele alındığında dikkat çeken noktalardan birisi metinlerin kullanılan dil ve anlatım biçimi açısından sözlü kültürden çok yazılı kültüre ait olduğu izlenimi vermesidir. Anlatıcı sözlü kültürün kısmen daha hakim olduğu bir çevreden gelmiş olmasına ve aktardığı malzemeyi bu çevreden edinmiş olmasına rağmen, eğitimi ve yaşam biçimi ile yazılı kültür alanında yer almaktadır. Bu durum sözlü kültüre ait malzemeyi aktarırken kullandığı dilin özelliklerinde görülebilir.

Sözlü gelenekte ezber dil ve müzik ritmiyle koşullanır. Oysa anlatıcı iki hikâyenin de büyük bir kısmının aslında manzum bölümlerden oluştuğunu belirttiği halde aktarımı bu şekilde olmamıştır. Hikâyelerin içindeki bu manzum bölümlerden yalnızca ezgisini hatırlayabildiklerini aktarabilmiş, bazılarının da sözlerini ezgisini mırıldandıktan sonra hatırlayabilmiştir. Bu durum sözlü anlatım geleneğinde ezginin belleğin işlevindeki önemli işlevine işaret eder. Sözlü

gelenekte ezberleme bizim bildiğimiz anlamda ezberlemeden yani metin ezberinden farklıdır. Ezgili anlatım, çeşitli söz kalıpları ve tekrarlar sözlü anlatımda ezberleme sürecinin öğelerinden bazıdır. Yazılı kültürün bu tip ezberleme üzerinde bozucu bir etkisi vardır. Kağıda, kaleme, giderek ses ve görüntü kayıt cihazlarına ve herşeyden önemlisi metne olan bağımlılık belleği zayıflatmaktadır. Yazılı kültürü içselleştirmiş, eğitim düzeyi yüksek biri bir anlatıyı okuduğu metinlerden bağımsız kuramaz. Anlatıcımız bu tanımlamaya oldukça uygundur ve elde edilen metinlerin de “okuyazar konuşması” şeklinde olduğu söylenebilir. Bu noktada Ong’un “anlatımı denetleyen metin” kavramı üzerinde durulabilir. Ong, Albert Lord’un çalışmalarından hareketle metnin anlatımı denetlemesini şöyle açıklar:

Okuma yazma bilmek ozana ayak (daha doğrusu dil) bağıdır; çünkü yazı, anlatımı denetleyen metin kavramını ozanın zihnine sokunca, metinle uzaktan yakından ilgisi olmayan, “söylenmiş şarkıların anısı”ndan ibaret olan sözlü sanat sürecini bozar. (Ong 1999: 75)

Yapılan derleme çalışmasında da Ong’un değindiği sürece benzer bir süreç yaşandığı söylenebilir. Anlatıcı aktardığı hikâyelerdeki şiirlerin bir kısmını duyduktan sonra yazılı olarak kaydetmiş olmasına karşın, derleme çalışması sırasında bunlardan çok azını hatırlayabilmiştir. Duyarak edindiği malzeme ile daha sonra bu malzemeyi yazıya aktarmış olmasının sözlü belleğinde bozucu bir etki yarattığı söylenebilir. Derleme çalışması sırasında sözlü malzemeyi yazıya geçirmiş olmasıyla ilişkili olarak anlatı yer yer bir yerlerde okumuş olduğu bir metnin aktarılmasını anımsatmaktadır.

Yazılı kültür özelliklerinin sözlü kültür ürünlerini dönüştürmesi ile ilgili olarak üzerinde durulacak bir diğer nok-

ta derleme metinlerinin önemli bir kısmını oluşturan açıklama-bilgilendirme bölümleridir. Hacim olarak neredeyse hikâye metinleriyle eşit yer kaplayan açıklama-bilgilendirme bölümleri bu derleme çalışmasından yola çıkarak günümüzde hikâye anlatıcılığının uğradığı dönüşümleri değerlendirilmesinde yarar sağlayabilir. Walter Benjamin “Hikâye Anlatıcısı” adlı makalesinde “günümüzde olup bitenler hikâye anlatıcılığının değil enformasyonun işine yarıyor. Aslında hikâyeyi açıklama katmadan anlatılabilmek, anlatma sanatının yarısı eder” der (Benjamin 1995: 82). Benjamin bu makalesinde hikâye anlatıcılığını zanaatkarlığa özgü bir iletişim biçimi olarak ele alır. Anlatıcılık ortadan kalkmıştır ya da kalkmaktadır çünkü ancak zanaatkarlıkla birlikte varolan koşullar—insanların deneyimlerini paylaşma yeteneği, bir olayı kuşaktan kuşağa aktaran gelenek zinciri, geçmişin ve uzakların bilgisine dayanan bilgelik, bütün bunların taşıyıcısı olarak bellek gücü —ortadan kalkmıştır. Bunun tam karşısı enformasyondur. Benjamin günümüzde pek fazla hikâye yaratılmadığı konusu üzerinde durur ve şöyle der: “artık dikkate değer hikâyelerimiz pek yok . Bu böyle çünkü artık bütün olaylar bize hazır bir açıklamayla ulaşıyor. Başka bir deyişle günümüzde olup bitenler hikâye anlatıcılığının değil enformasyonun işine yarıyor” (Benjamin 1995: 82). Derleme metinlerine bakıldığında Benjamin’in deyimiyle “anlatma sanatının” öldüğü değil ama kesinlikle kökten bir dönüşüme uğradığı söylenebilir.

Bu dönüşümün en fazla göze çarpan belirtilerinden biri anlatıcının hikâyeleri kısaltarak anlatma eğilimidir. Anlatıcı aktarımında pek çok ayrıntıyı atlamış, uzun uzun betimlemek yerine açıklayarak hikâyelerdeki ayrıntılardan çok olay örgüsü üzerinde durmuştur. Örneğin

“Kaymakam Kızı” hikâyesinin son bölümü olay örgüsünü sıralayan şöyle bir anlatımdan ibarettir:

Böyle birbirlerine açıldıktan sonra birlikte kaçıyorlar. Kızın babası da peşlerine düşüyor tabi. Bir müddet takip edip bulamayınca, umudunu kesiyor. Bir zaman sonra kızın babası hastalanıyor. Bu haberi alınca kızla oğlan üzülüp kaymakamın yanına dönüyorlar. Özür dileyip el öpüyorlar. Sonra düğün dernek kuruluyor. Yedi gün yedi gece düğün yapıyor, muratlarına eriyorlar.

Bu türlü bir anlatı hikâye dilinden çok bir gazete haberinin enformatik diline yakın görünmektedir. Bu yalnız anlatıcıya özgü bir özellik değil genel anlamda çağımız insanının bir özelliğidir. Paul Valery’nin sözleriyle “zamanın önemsiz olduğu zamanlar geride kaldı. Modern insan, kısaltılamayacak şeyler üzerinde çaba sarfetmiyor artık” (Benjamin 1995: 85).

DERLEME METİNLERİ

1- Dadaloğlu ve Hasibe Hatun

Osmanlılar iskân emri verdiğinde Avşarlar karşı çıkıyor, isyan ediyorlar. İsyân edince Osmanlı üzerlerine ordu gönderiyor Derviş Paşa komutasında. Savaşta Avşarlar yeniliyorlar. Avşarlar artık yenilmişler, herşey bitmiş, ortada kimse kalmamış, eski günlerin hiçbir izi yok. Dağılmışlar her biri bir tarafta, o güzel günlerden, şenlikli, düğünlü, bayramlı günlerden eser yok. Böyle yenildikleri bir savaştan sonra Dadaloğlu’nu yakalıyorlar. Dadaloğlu hapsedilecek. İskenderun’da Payas diye bir yer var. Payas’ın bir kalesi var, kale hapishane olarak kullanılıyor o zaman. Dadaloğlu’nu oraya hapsediyorlar. Bu kale çok yüksek duvarları olan, gayet güvenli bir yer. Ama Dadaloğlu oraya gönderilişinden çok mutlu, çünkü Payas yakınında Amik ovasında akrabası bir aşiret var. Dadaloğlu’nun annesi Mürseloğlu aşiretinden. Bu Mürseloğlu aşireti de Amik ovasına yerleşmiş. Dadaloğlu çok seviyor: “dayılarımın yanında olacam, bana kimse birşey yapamaz orda” diye düşünüyor. Dadaloğlu çok mutlu, o sevinciyle bir türkü söylüyor orda. Askerler de şaşırıyor onun bu haline. Yanında onun muhafızı olan askerler: “Bu ne biçim bir adamdır, biz onu hapsedmeye gidiyoruz o sanki gerdeğe gider gibi sevinçli” diyorlar. Dadaloğlu hapsediliyor, ama bir gün geçiyor gelen yok, iki gün geçiyor gelen yok, üç gün geçiyor gelen yok, ay-

lar, yıllar geçiyor kimse gelmiyor. İki-üç sene kalıyor hapiste, gene de gelen, giden uğrayan bir kişi bile yok. Oysa Dadaloğlu'nun orada olduğunu herkes biliyor. Dadaloğlu çevreye haberciler yolluyor: "Ben burdayım, beni sormuyor musunuz, benim halim nice olacak?" diyor. Kimseden bir cevap alamayınca çok üzülüyor, artık herşeyin farkına varıyor. "Biz yenildik, artık biz bittik" diyor. Bunun üzerine Dadaloğlu sitem dolu bir mektup yazıyor ve hapisten kaçmak için her türlü fırsatı deniyor. Payas zindanında bir asker var. Asker Türkmen asıllı bir insan (Bu hikâyede Türkmen vurgusu çok fazla, birinden Türkmen diye bahsedildiği zaman hikâyenin geri kalanında önem kazanıyor o kişi). Bu asker yardım ediyor Dadaloğlu'na. Zindanın kapısını açıp Dadaloğlu'nu yukarıya çıkartmaya çalışıyor. Tabi yukarıya çıkartmaya çalışırken diğerleri fark ediyor bunların kaçmaya çalıştığını. Atışma oluyor, cenk oluyor, ondan sonra asker diğerleri tarafından öldürülüyor. Burada bir şiir daha girer, alır sazın eline bakalım ne söyler. Ondan sonra Dadaloğlu kapanıyor hücreesine, artık dünyaya küsüyor, en son şansını da kaybediyor çünkü. Orada bir türkü yakıyor:

Benden selam olsun Mürseloğluna
Aşiretler Adanaya göçtü mü?
Türkünün son dörtlüğünde beylere sitem ediyor:

Adana'ya gelip divan harbi kurunca
On yedi bey o celseye varınca
Derviş Paşa iskan emri verince
Dadaloğlu beyliğinden düştü mü?

Dadaloğlu'm hapis derler Payas'ta
Kız gelin kalmamış hepsi hasta
Dadaloğlu'm hapis derler Payas'ta
Kanat takıp sur duvardan uçtu mu?

Hücrelerinde Dadaloğlu'na bir pir görünüyor ve ona yardım ediyor. Pir Dadaloğlu'nu abasının altına alıyor ve Dadaloğlu binlerce muhafızın arasından yürüyüp çıkıyor. Üzerine kötü bir Antep abası giyiyor (Antep abası derler, böyle kahverengi, çuval gibi bir şey. Önceden üzerine elbise alamayacak insanlar onu giymiş, çok ucuz çünkü. Çuvalın kafasına bir delik açılıyor, alt tarafına da kötü bir torbadan bir şalvar yapılıyor, öyle giyiliyor). Dadaloğlu kimse kendisini tanımasın diye bu kılıhta dolaşılıyor. Bakıyor her tarafta acı çeken Türkmenler. Yerleştirilmiş, aç kalmış, tarımdan anlamayan, ekip biçmeyi bilmeyi bilmeyen Türkmenler. Yazıcıoğlu derler bir aşiret var tanıdıklarından. Yazıcıoğlu Osmanlı'yla işbirliği yapan aşiretlerden bir tanesi. Üstelik de beyliğini Avşar beylerinden bir tanesi vermiş, yani beyliğini Avşarlara borçlu.

Dadaloğlu dolaşılıyor, en sonunda bu aşiretin yakınlarında bir yaylada olduğunu öğreniyor. Dadaloğlu Yazıcıoğlu'nun yanına varıyor, bakıyor bütün Türkmenler aşıktan kırılırken Yazıcıoğlu çok rahat bir yaşam sürüyor, karışını, görüşeni yok. Dadaloğlu Yazıcıoğlu'nun yanına vardığı zaman Yazıcıoğ-

lu'nun karışını görüyor. Yazıcıoğlu'nun karışısı Hasibe Hatun Dadaloğlu'nun eski aşkı imiş. Tabi savaş zamanında Yazıcıoğlu fırsatçılık yapıp Hasibe Hatun'u almış, şimdi çocukları bile var. Dadaloğlu Hasibe Hatun'u görünce içine bir sızı düşüyor, ayrılamıyor ordan. Aslında Yazıcıoğlu'nun halini görünce nefret ediyor ondan, çok içerliyor ama Hasibe Hatun yüzünden de ayrılamıyor. Yazıcıoğlu'nun yanına azap duruyor. Atlarına, ayak işlerine bakmaya başlıyor. Kimseyle tek kelime konuşmuyor Dadaloğlu, yalnız adını sorduklarında bir an şaşırıyor, Hasibe Hatun'la göz göze geliyor ve adını söyleyemiyor. Bu arada Dadaloğlu aramıyor. Onu bulup getirene ağırlıgınca Osmanlı altını, üstüne de bir beylik verilecek. Adını bir de bu sebepten söyleyemiyor, ama esas sebep Hasibe Hatun. Velhasıl adını sorduklarında "Ben Yetim Ali'yim" diyor. Ondan sonra Yetim Ali gel, Yetim Ali git derken Yetim Ali birkaç sene duruyor orada. Bir gün Yazıcıoğlu bir şölen düzenliyor ve bütün civar Türkmen beylerini çağırıyor. Kayseri'den, Maraş'tan, Malatya'dan, Çukurova'dan, Antalya'dan, Karaman'dan, Konya'dan Türkmen beylerini çağırıp bir ziyafet veriyor. Ziyafet sırasında bir aşık ahyor sazı eline bir türkü söylüyor. Türküde Avşarlar'ı, Avşarlar'ın ne kadar korkak, ne kadar ödle olduklarını anlatıyor. Dadaloğlu bunu dinlerken içi içini yiyor, aşıklık tarafı tutuyor ama tek kelime etmiyor çünkü a güne kadar tek kelime konuşmamış. Söylenenler çok zoruna gittiği halde tutuyor kendini. Daha sonra beyler kendi aralarında konuşmaya başlıyorlar:

"Ya bu iskân emri çıktı da iyi oldu. Avşarlar isyan edip yenildiler de ellerinden kurtulduk artık. Yaylamızda, yurdumuzda kendi başımıza rahat ediyoruz".

Dadaloğlu'na bu çok dokunuyor. Ondan sonra kendini daha fazla tutamayıp:

"Beyler, benim azaplığım yanında, biraz da aşıklığım vardır, hele şu sazı verin de bir de ben türkü söyleyeyim".

Alıyor sazı eline bir türkü söylüyor, türküde siz eğlenmenize bakın, padişahımızın da günü geçecek, bizim günümüz gelecek deyip şöyle söylüyor:

İp kalmamış salıncağa takacak
Er kalmamış Binboğa'ya çıkacak
Hemen Avşar mı var başa kakacak
Bir gün olur geri gelir sağları

Dadaloğluydum, Yetim Ali oldu adım
Ne mekânım kalmış, ne kalmış yadım
Ulan Yazıcıoğlu bozukmuş südün
Ben takmıştım taşıdığın tuğrayı

Yazıcıoğlu bakıyor ki yıllar yılı Yetim Ali deyip kapısında beslediği Dadaloğlu'dur. Hemen heyecanla elini kolunu bağlattırıp, hapsediyor Dadaloğlu'nu. Sonra koş koş karışının yanına gidiyor ve şöyle konuşuyorlar:

"Hanım, hanım! Zengin olduk! Dadaloğlu'nu yakaladım, şimdi gider onu Osmanlı'ya teslim eder,

ağrılığınca altınla, üstüne bir tuğ, bir sancak, bir beylik daha alırım .

Karısı duruyor:

“Yazıcıoğlu yazıklar olsun sana, ben de seni bey sandımdı da yıllar yılı kapında durur idim. Ama sen bey mey değilmişsin! O Dadaloğlu ise, seni bey yapan Dadaloğlu'dur. Eğer gerçekten Dadaloğlu ise senin dokuz direkli bir bey çadırı dikip, kapısında nöbetçi olarak durman lazım, Dadaloğlu bir şey emreder mi diye”

Orada Yazıcıoğlu'nun nasıl beylige yaraşmaz bir adam olduğuna dair bir türkü söylüyor Hasibe Hatun. Ondan sonra Yazıcıoğlu biraz anlatıyor hata ettiğini. Tekrar dönüp:

“Çözün Dadaloğlu'nu, Dadaloğlu'ysa Dadaloğlu, o da bizim kardeşimiz”. Ama Dadaloğlu bu yiğitliğin, bu delikanlılığın Yazıcıoğlu'dan gelmediğini anlatıyor. Bir türkü söylüyor:

Felek sana şikayetim var benim
Tilki derisinden tef ettin beni
Ya ben mi yanlışım, yoksa imam mı?
Acemi imama saf ettin beni.

Dadaloğlu güler iken ağladı
Aktı gitti, gözüm yaşı çağladı
Erkek çakal kollarımı bağladı
Amma dişli aslan affetti beni.

Ondan sonra Dadaloğlu'nu bırakıyorlar. Dadaloğlu Hasibe Hatun'un yanına varıyor, elini öpüp teşekkür ediyor. Sonra Hasibe Hatun'dan bir kat elbise istiyor. Elbiseyi giyinince alır sazını eline artık kendisinin gününün geçtiğini, yiğitliğini bittiğini söylüyor:

“Ben Dadaloğluyusam eğer mert türküsü söyleyirim ama türküsü söylenecek mert kalmamış. Kadınların türküsünü de zaten kadınlar söyler”.

Döner Hasibe Hatun'a :

“Senin yiğitliğini anlatmak için dururdum ama türküsü söylenecek yiğit de kalmamış”.

Sonra alır sazını eline bir dağdan aşır, kaybolup gider. Hikaye o ki, Dadaloğlu hala her sabah ala serçe kılığına bürünür Hasibe Hatun'un çadırının kapısında onun türkülerini söylemiş.

2- Kaymakam Kızı

Hikâyenin nasıl duyulduğu:

Şimdi anlatacağım hikâyeyi bizim köyde 65 yaşında Kaffar isimli bir amcadan duydum. Bu amcayla tanışmam da çok ilginç onu anlatayım önce. Bir gün kayısı topluyoruz bahçede, kulağıma bir ses geldi. Adamın birisi inceden inceye bir türkü söylüyor. Şöyle bir kulak kabartınca türkünün bir sözünü duydum. “Aman Antep'i verseler bir telini veremem” diyordu. O kadar hoşuma gitti ki hemen ağaçtan atlayıp adamın yanına gittim. Baktım 60-65 yaşlarında bir adam, bir yandan cigara sarıyor ufak ufak, bir yandan da kendi halinde türkü söylüyor. Hiç ses etmedim, gittim arkasına oturdum. Bir türkü söyledi, bir daha söyledi. Ben bu arada türkülerini aklımda tutmaya çalışıyorum. Sonunda: “Dayı bu söylediğin

neydi?” dedim. Dedi “Yegen bu sarı gelin baradır”. Dedim “Dayı bir daha söyleyecen mi?”. “Başka bir tane söyleyem yegen” dedi. “Yok dayı onu söyle illa” dedim. “Yok yok, aynı hikâyeden başka bir şey söyleyecem” dedi. “Dayı bir de bunun hikâyesi mi var, anlat hele” dedim. Tabi bu arada yövmiyeyle çalışıyoruz, çavuş geldi başımıza, hemen “ne aylak aylak oturuyorsunuz!” dedi. Tabi orada alamadım hikâyeyi, ama hemen “dayı akşam hangi ocağa gidiyorsun sen?” dedim. Dedi “Nuri'nin ocağına gidiyorum, oraya gel, orda anlatayım, amma çay söylersin haa!”. “Ayıp ediyorsun dayı” dedim, öyle ayrıldık. Neyse akşam gittim, ben bilmiyordum meğer adam köyün meşhur türkücülerindenmiş, üstelik de babamın arkadaşı. Bana “yegen sen uzun saçlı uzun saçlı kimin oğlusun?” dedi. Dedim “ben Mustafa'nın oğlum”. Dedi “Hangi Mustafa?”. Dedim “Mustafa Kinacı”. “Ha sen bizim Mustafa'nın oğlu mısın, türkü duyunca o da dayanamaz beyle” dedi, oturdu anlatmaya başladı.

Adıyaman Malatyaya'ya bağlıyken, Adıyaman'ın Besni ilçesine bağlıymış. Besni'nin bir kaymakamı varmış, ee kaymakamın da bir kızı olacak tabi. Bu kaymakamın kızını görünce oranın zenginlerinden birinin oğlu kıza aşık olmuş.¹ Kızın yakınında olmak için de kaymakamın hizmetine girmiş, seyisliğini yapar, atlarına bakarmış. Oğlan tam kıza açılacakken, Kaymakam'ın tayini çıkmış. Oğlan yalvarıp yakarmış kaymakama kendisini de götürsün diye. Oğlan: “Beyim ben senden bir şey istemiyorum, bir yemek versen yeter, yeter ki hizmetini göreyim” diye yalvarıyor. Kaymakam reddediyor oğlanı ama öğreniyor ki oğlan kıza aşık. Alıp bunu hapsettiriyor, bir de güzel sopa çektiriyor. Oğlan hapisten çıkar çıkmaz ayağının yarasıyla malını mülkünü satıp yollara düşüyor. Kaymakam Kilis'e tayin olmuş bu arada. Oğlan yollarda her rastladığına kaymakamla kızını soruyor. Kilis yakınlarında bir yerde, bir düğün görüyor. Düğün sahipleri de bunu yabancı görüp, “kimsin, necisin” diye soruyorlar. Oğlan “ben abdal bir aşığım dolaşıyorum” diyor. Bakıyorlar ki üstü başı perişan, “aşüksan bize bir türkü söyle” diyorlar. O da başlıyor bir türküye, bakalım ne söylüyor:

Aman güzel yarına bayram derler bugüne

.....

Malı mülkü koymadım da sattım verim şaraba

Aman ağlama güzel ağlama

Aman güzel yarına bayram derler bugüne

.....

Baban seni vermiş bir dil bilmez araba

Aman ağlama güzel ağlama.

Bu arada kaymakamın kızını Hatay valisinin oğluna sözleşmişler, türküdeki “baban seni vermiş bir dil bilmez araba” sözü de oradan geliyor. Neyse türküsünü söylüyor, yedirip, içirip ağırıyorlar oğlanı. “Ben falanca beyin oğluyum, bir kız arıyorum ondan böyle yollara düştüm” diyor. Kimse inanmıyor buna, oğlanla bir güzel eğleniyorlar. O da yollara düşüyor tekrar. Yollarda her gördüğüne kıza sorup, ona aşkı anlatıyor. Böyle dolana dolana yavaş yavaş aklını

kaybetmeye, aşkından mecnun olmaya başlıyor. Nihayet Kilis'e varıyor. Orda kaymakamın adamlarından birine derdini anlatınca, hemen kaymakama haber uçuyor. Oğlanı yakalayıp hapsediyorlar. Başına gelenlerden sonra bir türkü de orda yakıyor:

Aman güzel yolun uzak menzilime varamam
Buranın yabancıyım da evinizi soramam
Tüm Antep'i verseler bir telini veremem
Aman ağlama güzel ağlama

Oğlanı hapsedtiklerinin haberi yayılınca, babası araya giriyor. "Oğlumuzu verin, biz sahip çıkarız, başınıza bela olmaz" diye kaymakama haber sa-lyorlar. Kaymakam da bunu bırakıyor. Oğlanı alıp götürüyorlar ama o duramıyor yine kaçıp Kilis'e geliyor. Oralarda yine türkü söyleyip dolaşmaya başlı-yor:

Bir kere göreydim ölsem yeterdi
Bir zülûfünden derdim biterdi

Bir zaman sonra artık umudunu kesmeye baş-lyor. Akli başına geliyor, gözleri açılıyor, deliliğinden kurtulmaya başlıyor yavaş yavaş. Herşeyden vazgeçtiğini anlatan bir türkü söylediği sırada bu türküyü peçeli bir kadın duyuyor. Meğer bu peçeli kadın kaymakamın kızıymış. Türküde kızın adı da geçtiğinden kız kendine söylendiğini anlıyor. Kız oğ-
lanın peşine takılıyor, o da bir türkü söylemeye baş-lyor. Alıyor bakalım ne söylüyor:

Böyle miydi senin sevdan
Gün görmeyince vazgeçtin benden

Bunun üzerine oğlan kızı tanıyor, bir yere otu-
rup karşılıklı konuşmaya başlıyorlar. Kız oğlana "ben de sana aşkıttım" diyor. Bunun üzerine oğlan "ben hizmetçiydim babanın yanında, nolacak bizim halimiz, olur mu böyle" diyor. Kız da

İster azap ol, istersen köle

Beyin gönlü de gönül sendeki de diyor. Böyle birbirlerine açıldıktan sonra birlikte ka-
çıyorlar. Kızın babası da peşlerine düşüyor tabii. Bir müddet takip edip bulamayınca, umudunu kesiyor. Bir zaman sonra kızın babası hastalanıyor. Bu habe-ri alınca kızla oğlan üzülp kaymakamın yanına dö-nüyorlar. Özur dileyip el öpüyorlar. Sonra düğün dernek kuruluyor. Yedi gün yedi gece düğün yapıyor, muratlarına eriyorlar.

3- Paşa Köprüsü

Efsanenin nasıl duyulduğu:

Şimdi hikâyesini anlatacağım Paşa köprüsü-nün benzerlerinden 15-20 tane var Göksu nehri üze-
rinde. Bunlardan 6-7 tanesi hala sağlam, atla filan geçilebiliyor üzerinden. Bu hikâyeyi büyükkan-nem'den dinledim. Paşa köprüsünün yanına beton-
dan, çirkin bir köprü yapılmıştır. Bir gün büyükkan-nemle birlikte bu yeni köprüden geçiyorduk. Ben köprü-nün üstünde durdum suya bakıyordum, "ana su ne güzel değil mi?" dedim. Büyükannem "Paşa köprüsünden seher vakti suya baktığın zaman paşa kızının yüzünü görmüşsün" dedi. "Paşanın kızı kim?" dedim. "İşte bu köprüyü yaptıran paşa" dedi. "Bu köprüyü yaptıran paşa kim?" dedim. "Burda bir

paşa varmış, bu köprüyü o yaptırmış" dedi. "Kim yaptırmış, nasıl yaptırmış?" derken, "büyükanne, şu hikâyeyi doğru düzgün anlatsana" dedim. Önce "öf ne hikâyesi, zaten yorulmuşum" dedi. O sırada da bağdan geliyorduk, ben bağ budamayı bilmiyorum, o gösteriyor ben buduyorum. Akşam vakti de olmuş, yorulmuşuz yani. "Öf oğlum masal mı anlattıraca-n bana akşam vakti" dedi. Sonra "aman anam, şeker anam" derken hikâyeyi anlattırdım.

Erkenek civarında bir paşa var. Bu paşa çok hayırsever bir adam. Bakıyor ki insanlar nehir-den gelip geçerken her sene 3-5 kişi boğuluyor, bir köprü yaptırmaya karar veriyor. Bu iş için bir mimar ge-tiriyor İstanbul'dan. Mimar geliyor başlıyor çalışma-ya. Bu arada paşanın da güzel bir kızı var. Mimar bu kızı görünce vuruluyor. Kıza aşkı söyleyince kız bunu istemiyor, "ustabaşıyla mı evleneceğim ben?" de-yip yüz vermiyor. Bu söz adamın çok zoruna gidiyor. Köprüyü bitirir bitirmez çekip gidiyor oralardan. Adam çekip gidince kız fark ediyor ki kendisi de ona aşıkmiş meğer. Durumu babasına da söyleyemiyor. Mimarın görebilmek için, babasına "şuraya da köprü lazım, bir köprü de buraya yaptıralım" diyor. Kız pa-
şanın tek çocuğu olduğundan çok kıymetli. Dileği hemen yerine getiriliyor. Babası bir mimar getiriyor ama gelen mimar kızın istediği değil, bir başkası. Bunu görünce kız "öbür köprüyü yapan iyi bir mi-mardı onu bulup getirelim" diyor. Paşa anıyor, tarı-yor mimarı bulamıyor. Neyse bir başkası yapıyor köprüyü. Kız mimarı bulurum umuduyla babasına 10-15 tane köprü yaptırtıyor. Paşanın kızı için böyle her yere köprü yaptırması kulaktan kulağa yayılı-yor, tevâtür çıkıyor. Bu mimarın da kulağına kadar gidiyor. Mimar bunu duyunca seviniyor, çünkü hala vazgeçmemiş aşkıdan. Hemen geri dönmek için yo-la çıkıyor. Ama kız artık umudunu kesmiş, onu bu-lamayacağını anlayınca mimarın yaptığı köprüye gi-dip kendini sulara bırakıyor. Mimar gelip de haberi alınca o da atıyor kendisini köprüden. Derler ki mi-marla kız sabahları köprü-nün ayağında, suların içinde buluşmuş. Ama kalbi temiz olmayan bunu göremezmiş. Yalnız kalbi temiz olanlar, mesela ço-cuklar ikisinin sulara buluştuklarını görebilirmiş.

Notlar

¹ Anlatıcı bu kısmı önce "çobanın biri kıza aşık olmuş" şeklinde söyledikten sonra hatasını farkedip düzeltti.

Kaynaklar

AZADOVSKI, Mark, (1992). **Sibirya'dan Bir Masal Anası**, Ankara, Feryal Matbaası.
BENJAMİN, Walter, (1995). **Son Bakışta Aşk**, İstanbul, Metis Yayınları.
ONG, Walter J., (1999). **Sözlü ve Yazılı Kültür: Sözü'nün Teknolojileşmesi**, İstanbul, Metis Yayınları.